

İMÂM-I RABBÂNÎ HAZRETLERİNİN TECDİD ANLAYIŞI VE MÜCEDDİDLİĞİ

Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci
Marmara Üniversitesi

Değerli misafirler, muhterem hâzirûn, hepinizi hürmetle selâmlarım.

Hazret-i Peygamber, Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfnde meâlen, **“Muhakkak ki, Allahü teâlâ bu ümmet için, her yüz senede bir, dini tecdid edecek kimseler gönderir”** buyuruyor. Din değişmez, genişlemez; ama hâdiseler çoğalır. Bir yandan da dinden olmayan şeyler, gafiller veya kötü niyetliler tarafından dindenmiş gibi dine sokulabilir. Hem zamanla zuhur eden ve gelişen hâdiselere İslâmiyet'i tatbik etmek; hem de dine sokulan yenilikleri ve hurafeleri temizlemek gerekir. İşte bu büyük hizmet müceddid adı verilen âlimler tarafından yerine getirilmiştir. Nitekim inanılacak şeyler hep aynıdır; ama Allahü teâlâ bir dine mensup kavme, asırlar içinde birden fazla peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler, insanları kendisinden önce gelmiş bir peygamberin dinine davet etmiş ve bu dine sokulan hurafeleri, yanlış inanış ve işleri ortaya koyup reddetmiştir. Hazret-i Peygamber, **“Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâil peygamberleri gibidir”** sözüyle, bu hakikate işaret eder.

İşte Benî İsrail peygamberleri, Musa aleyhisselâmın dinine sokulan bozuk inanış ve amelleri temizlediği gibi; her yüz yılda bir gönderilen müceddidler de Muhammed aleyhisselâmın dininde bulunmayıp, sonradan ortaya çıkan yenilikleri, sünnete uymayan, ters düşen bid'atleri, yani inanç, amel ve sözleri temizleyerek, dini aslı hâline döndürmeye çalışmışlardır. Bu faaliyete tecdid adı verilir. Tecdid, dinin yeniden tefsiri değildir. İlahî mesajın, tekrar eski saf hâliyle insanlara beyan edilmesidir. Dine yeni bir şekil veren reformdan farklı olarak, dini aslına dönüşmektir. Müceddid, dini yenilemez; Resulullah tarafından tesbit edilen, din ile insanlar arasındaki irtibatı yeniler. Müceddidin müctehid olması lâzım gelmediği gibi; bir asırda birden fazla müceddid de bulunabilir. İmam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Eş'arî, Ebû Bekr Bakillânî, İmam Gazâlî, Abdülkâdir Geylânî, Kâdı Beydâvî, İmam Süyûtî ve İmam Rabbânî gibi âlimler İslâm âleminde tecdid fonksiyonunu icrâ eden müceddidler olarak kabul görmüşlerdir.

Hicrî XI. ve milâdî XVI. asır Hindistan âlimlerinden İmam-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Serhendî, siyasî ve sosyal bakımdan hayli karışık bir zeminde, Müslümanlığın zayıf düştüğü bir zamanda, kelâm ve fıkıh ilmindeki mütâlaalarıyla, bilhassa tasavvuftaki hizmetleriyle müceddid vasfına lââyık görülmüştür. Zamanının önde gelen âlimlerinden Abdülhakîm Siyalkutî, kendisini “müceddid-i elf-i sâni” (ikinci bir yılın müceddidi) olarak vasıflandırmıştır. İmam Rabbânî hazretleri, çeşitli yazılarında kendisinin müceddid-i elf-i sâni olduğunu ima etmektedir.

Hocası Bâki-Billah hazretlerinin sözlerinde de, İmam Rabbânî'nin müceddidliğine işaret vardır. Serhend'den geçtiği sırada rüyasında kendisine, “Sen kutbun yakınına inmişsin” denilmiş; müridi olduğu zamanlarda da “Serhendli Şeyh Ahmed, muhtemelen âlemin kendisiyle aydınlandığı bir lamba olacak” buyurmuştur.

İmam Rabbânî, her yüz yılın başında gelen müceddidlerden farklı olarak “ikinci bin yılın müceddidi” olarak vasıflandırılmıştır. Birinci cildin 234. mektubunda der ki: “Şimdi o zamandayız ki, geçmiş ümmetlerde, böyle çok karanlık zaman gelince, ulülazm bir peygamber gönderilerek, yeni bir din kurulurdu. Bu ümmet, ümmetlerin en iyisi olduğu için ve bu ümmetin peygamberi, peygamberlerin sonuncusu olduğu için, bunların âlimlerine, İsrail oğullarının peygamberlerinin mertebesi verilmiştir. Peygamberlerin vazifeleri, bu âlimlere yaptırılmaktadır. Bunun için her yüz sene başında, bu ümmetin âlimleri arasından bir müceddid seçerler. Bununla İslâmiyeti tazelerler. Hele bin sene geçince, geçmiş ümmetlerde bir ulülazm peygamber gönderdikleri ve onun işini bir nebîye bırakmadıkları gibi, bu ümmette de, tam marifetli, bilgili bir âlim, ârif seçilir. Bu zât, geçmiş ümmetlerdeki ulülazm peygamberlerin işini yapar... Böylece hadîs-i şerifte geleceği haber verilen Mehdî de, üçüncü bin yılın müceddidi olacaktır.

İkinci cildin 3. mektubunda da şöyle der: “**Ümmetim, nisan yağmuru gibidir; başı mı hayırlıdır, sonu mu bilinemez**” ve “**Bu din garib olarak başladı, garib olarak biter. Müjdeler olsun o gariblere**” hadîs-i şeriflerine uygun olarak, ikinci bin yıldaki ümmet, ümmetin iyilerindedir ve örtülü kalmış bulunan nübüvvet kemâlâtına kavuşmuşlardır.

Torunlarından Muhammed Mazhar'ın kaleme aldığı Makamat-ı Ahmediyye adlı eserde şöyle yazar: Bin sene geçmesinde büyük bir hususiyet ve işlerin değişmesinde kuvvetli tesirler vardır. Bu ümmette ve bu dinde değişiklik olmayacağına göre, şüphesiz geçmişlerdeki nisbetin ve o sağlam yolun, sonra gelenlerde yeniden kuvvetlenmesi zaruridir. Böylece İmam Rabbânî'nin mübarek zâtını, nübüvvet ve

risâletin bütün kemâlâtını câmi' kılıp, bu yüksek makam ile diğerlerinden ayırdılar. Müceddid-i elf-i sâni, ikinci bin senelerinde ümmetlere gelen her feyze vâsita olmaktadır. İmam Rabbânî'nin tabiriyle "kamer, güneşten aldığı ışıkları saçtığı gibi", müceddid-i elf-i sâni de bu işi Abdülkâdir Geylânî'nin vekili olarak yapmaktadır.

İmam Süyûtî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerifte, "**Ümmetinden sıla isminde biri gelir. Onun şefâati ile çok çok kimseler Cennete girer**" buyurulmaktadır. Sıla, birleştirici demektir. Tasavvufu, fıkıh bilgileri ile birleştirdiği için bu isim İmam Rabbânî'ye münasip düşmüştür. Zamanın âlimleri, O'na bu isim ile hitab ettiği gibi; kendisi de, oğlu Muhammed Ma'sum'a yazdığı bir mektupta, "Yaratılmamdan maksat olduğunu anladığım vaziyet hâsıl oldu; bin yıllık temenni icâbet gördü. Beni iki derya arasında sıla yapan Rabbime hamd ederim" demiştir (II. cilt, 6. mektub).

İmam Rabbânî'nin hayatı ve eserleri tetkik edilecek olursa, tecdid faaliyetini hakkıyla yürüttüğü ve müceddidlik sıfatını hakkıyla taşıdığı görülmektedir. O'nun bildirdiği yeni marifetleri, feyizleri, önceki velilerden hiçbiri bildirmemiş; tasavvufun hakikatlerine dair bu derin mevzulardan daha evvel kimse bahsetmemiştir. O'nun şaşılacak ilimlerinden, Zât-i İlâhî'ye ait marifetlerinden, temiz ahlâk ve hâllerinden, mevâcid, tecelliler ve zuhurları bildiren söz ve yazılarından bu iyi anlaşılmaktadır. Bilhassa zaman içinde türlü şekillere sokulan vahdet-i vücûdun mânâsını ortaya koyması, bu vasfının en mühim eserlerinden biri olmuştur. Bu sebeple Nakşibendîliğin kendisiyle devam eden kolu Müceddidiyye ismiyle anılmış; öyle ki diğer kollar zayıflayıp birer birer ortadan kalktıkça, Müceddidiyye güçlenip yayılmıştır. Hâlihâzırda yeryüzünde Nakşibendî tarikatına mensup olanların büyük ekseriyeti Müceddidiyye'ye mensuptur.

İmam Rabbânî hazretlerinin müceddidliği hem siyaset, hem tasavvuf ve hem de kelâm ve fıkıh sahalarına inhisar eder. Bir yandan tasavvufi ilimlere yenilikler getirip; farklı ıstılahlar kazandırarak o zamana kadar yapılmamış izahlarda bulunurken; diğer taraftan da dini ve bilhassa tasavvufu, Ehl-i sünnet itikadı ve fıkıh kaideleri içinde yeniden yapılandırarak, tasavvuf ve şeriat arasında bir zamandır müşahede edilen uzaklığı ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Müceddid, yalnızca yenileyici değil, aynı zamanda esaslı değerlerin de muhafızıdır.

İmam Rabbânî hazretlerinin hayatının ilk devresi, Ekber Şah'ın saltanatına rastlar. Ekber Şah, etrafındaki felsefeye takılmış kişilerin tesiriyle önce İslâmiyet'ten uzaklaşmış; bir müddet sonra da bütün dinleri birleştirme hevesiyle ortaya çıkıp İslâmiyete ve Müslümanlara zarar vermeye başlamıştır. Ekber'den sonra tahta geçen

Cihangir, babası gibi din aleyhtarı olmamakla beraber; çevresindeki Şîî itikatlıların tesirine girmiştir. İmam Rabbânî hazretleri, her iki devirde de doğru bildiğini söyleyip gerek idarecileri, gerekse halkı ikazdan geri durmamış; bu duruşu sebebiyle iftiralara uğrayarak Cihangir tarafından bir sene hapsedilmiştir. Bununla beraber, hapse atılmayı manevî ilerlemesine yardımcı olacak bir nimet bilmiş; hükümdara karşı gelmek şöyle dursun; ayaklanma teşebbüsü yapanları engellemiştir. Bu kararlı duruşu ve dinî hamiyeti sayesinde, hem padişah geri adım atarak âdetta kendisine talebe olmuş; hem de Hindistan'da Müslümanların vaziyeti ve İslâmiyetin haysiyeti korunarak büyük bir hizmet ifa edilmiştir.

İmam Rabbânî, Müslümanlarla beraber kalabalık gayrimüslim nüfusun yaşadığı bir beldede, her ne kadar tam mânâsıyla dinin icaplarına uymasa da Müslüman bir hükümdarı destekleyerek, sonra gelen Müslümanlara yol göstermiştir. İmam Rabbânî, yalnız teori değil, pratik insanıdır. Sözleri hep dinî ve sosyal tecrübelerle delillendirilmiştir. Mücadelesini tek bir zümreye ya da tek bir görüşe tevcih etmemiş; tecdit faaliyeti tek bir saha ile sınırlı kalmamıştır. Bir yandan Şia'ya karşı, Ehl-i Sünnet'i, Hinduluğa karşı İslâmiyeti müdafaa ederken; bir yandan da Müslümanların sosyal hayatına dair kıymetli irşadlarda bulunmuştur. Meselâ, gayrı müslimlerin bedenlerinin değil de, itikatlarının necis olduğunu beyan ederek, gayrı müslimlerle karışık yaşamak mecburiyetindeki Müslümanları büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştır. Bununla beraber gayrı müslimlerin dinlerini beğenmenin ve âyinlerine iştirak etmenin mahzurlarına işaret ederek; kendileriyle zaruret miktarı görüşmek gerektiğini söylemekten geri durmamıştır.

İmam Rabbânî, dinin zâhiri olan fıkıh ile bâtınını teşkil eden tasavvuf arasında ayrılık gözetilmesini ve fıkıhın ihmal edilmesini doğru bulmamıştır. Böylece tasavvuf yolcularını öncelikle fıkıh ilmini öğrenip tatbik etmeye sevk eylemiştir. Müteaddit mektuplarında bu hususa işaret vardır. Mesela Ahmed Berkî'ye yazdığı mektupta, “Sizin bu nimete kavuşmanız, İslâmiyet bilgilerini öğretmekle ve fıkıh hükümlerini yaymakla olmuştur” diyor. Mektuplarında hep şu nasihatlerde bulunur: “İnsanlar kıyamet günü ancak şeriattan mes'ul tutulacaklardır, tasavvuftan değil!”; “Tarikat ve hakikat, şeriatin hizmetindedir”; “Önce itikadı Ehl-i sünnete göre düzeltip, sonra helâl ve haramları öğrenerek amel etmek lâzımdır. Tasavvuf üçüncü sırada gelir” ve “Hayâlî keşiflere, misâlî suretlerin zuhuruna aldanarak Ehl-i sünnet ve cemaat'in sağlam itikadlarından ayrılmaktan sakınınız!”.

İmam Rabbânî hazretlerinin beyan ettiğine göre, tasavvufa intisap etmek, müstakil bir maksat değil; bir vâsıtaadır. Tasavvuf, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta zorlanmamak ve dini daha şuurlu bir şekilde yaşama melekesi kazanmak için bir âlettir. İslâmiyet, iman, amel ve ihlâstan ibarettir. Tarikat, dinin üçüncü rüknü olan ihlâsı elde etmeye yarar. Dolayısıyla işin başı fıkihtir. İmam Rabbânî, rüyaların ve keşiflerin, sünnete uygunluğu kadar makbul olduğunu söyler. Keşfin ictihad gibi olmadığını, keşfinde yanılan velînin mazur olmakla beraber, bu yanlış keşfe uyanların mazur olmadığını beyan eder. Müslümanların keşfe değil, ictihada; Fusûs'a (İbni Arabî'nin vahdet-i vücuda dair sözlerine) değil, nusûsa (naslara, âyet ve hadîslere) uymakla memur olduğunu vurgular.

İmam Rabbânî hazretleri, her fırsatta sünnet-i seniyyeye sarılmanın ehemmiyetini tebarüz ettirir. Nitekim Resulullah aleyhisselâm kaylule yaptığı için öğle üzeri bir mikdar uyumanın, sabaha kadar nâfile ibadetten daha üstün olduğunu söyler. Bid'atlerden sakınıp, fıkıh ölçülerine uymaya teşvik eder. Bazı âlimlerin "bidat-ı hasene" olarak cevaz verdiği; ölünün başına sarık sarmak, nâfile namazı cemaatle kılmak, namaza başlarken sözlü niyet etmek gibi işleri; öte yandan cehrî zikir, simâ ve raks, erbain gibi tasavvufçuların bazı âdetlerini bid'at olarak vasıflandırarak câiz görmez. Bid'atin sünneti, hatta farzı yok ettiğini söyleyerek kaçınılmasını ehemmiyetle tavsiye eder. Ancak bid'atler arasında da tefriki gider. Minare, mektep gibi sünnet-i seniyyenin ifasına yardımcı olan yenilikleri bid'at olarak vasıflandırmaktan kaçınır; bunlara sünnet-i hasene diyerek ayrı bir hassasiyet gösterir.

İmam Rabbânî hazretlerinin mühim bir hizmeti de, tasavvuf terminolojisine getirdiği yeniliklerdir. O, daha önceki Nakşibendîlerden farklı olarak manevî hakikatleri bilmeye yarayan hassas şuuraltı istidadları olarak tarif edilebilecek olan letâifî (latifeleri), seyr ü sülûkta mühim bir mevkiye koymuştur. Ahfâ tabirini ilk defa o kullanmıştır. Seyr ü sülûk mertebeleri hakkında ilk defa tafsilat veren de o olmuştur. Velîliğin "Velâyet-i Suğrâ", "Velâyet-i Kübrâ" ve "Velâyet-i Ulyâ" şeklinde üç derece olduğunu; bunların ardından Kemâlât-ı Nübüvvet gibi peygamberlik ahlâkının zuhur ettiği makamlar; daha sonra da Hakikat-ı İbrâhîmî, Hakikat-ı Mûsevî, Hakikat-ı Muhammedî ve Hakikat-ı Ahmedî gibi "peygamberlere ait hakikatler" ile Hakikat-ı Ka'be, Hakikat-ı Kur'ân ve Hakikat-ı Salât gibi "ilâhî hakikatler" mertebelerinin bulunduğunu anlatmıştır. Hakikat-ı Ka'be ve Hakikat-ı Kur'ân mertebelerinin Hakikat-ı Muhammedî'den daha üstün olduğunu söyledikten

sonra: “Bu hususta ehlullahtan hiçbirisi ağzını açmamıştır” diyerek meseleyi ilk defa kendisinin ortaya koyduğunu beyan etmiştir.

İmam Rabbâni, varlık mertebeleri hususunda da mühim yenilikler getirmiştir. Vahdet-i vücûd telakkisine ilk defa esaslı tenkitte bulunmuş; buna mukabil “Tevhîd-i şuhûdî” (vahdet-i şuhûd) telakkisini detaylandırmıştır. Eşyanın (âlemin) hakikatinin ilâhî isim ve sıfatlar değil, ilâhî isim ve sıfatların zıtları olan ademler olduğunu tasavvuf tarihinde ilk defa öne sürmüştür. Varlık mertebeleri mevzuunda da “Teayyün-i Vücûdî” ve “Teayyün-i Hubbî” ismiyle iki yeni mertebe tesbit etmiştir. Bir yandan vahdet-i vücûda karşı çıkarken, öte yandan da Muhyiddin Arabî'nin büyüklüğünü tasdik etmiş; vahdet-i vücûdun hakikatini şeriata muvafık bir şekilde tevile çalışmıştır. İmam Rabbânî hazretlerini böyle davranmaya sevkeden, Hindu inancındaki bazı müesseselerin, İslâm dinine ve tasavvufuna girerek, dejenerasyona sebebiyet vermesi endişesidir. Nitekim vahdet-i vücûdun, Hinduluktaki Vedanta inancı ile benzerliğinden dolayı, İslâmiyetin ruhuna aykırı menfi bir zemin hazırlamasından korkmuştur.

İmam Rabbâni hazretlerinin getirdiği bir başka yenilik de yakîn kelimesine yüklediği mânâlar olmuştur. Daha evvel mutasavvıfların Allah'ın zâtı için kullandıkları ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn ifadelerine, Allah'ın zâtına delâlet eden işaretler olarak mânâ vermiştir.

İmam Rabbâni hazretlerinin tasavvufta getirdiği yeniliklerden birisi de kayyûmiyyet makamıdır. O, âlemin Allahü teâlâ ayakta durduğunu beyan ettikten sonra, Allah teâlânın dilerse bazı kullarını seçerek kendisine bu hususta halife yaptığını söyler. Böylece âlem, o zât ile kâim olur; varlıklar bunun sayesinde feyz alır. İşte âyet-i kerimede zikredilen “emânet” budur. İnsan, Allahü teâlâyâ vekâleten kayyûm-i cemî-i eşyâ olur. Böylece kutb-i medâr ve kutbü'l-aktâb denilen zâta, İmam Rabbânî hazretleri kayyûm demekle beraber; bir mektubunda da müceddid-i elf-i sâni'nin bu işi yaptığını, uzun yıllardan sonra bu vazifenin bir kişiye (kendisine) verildiğini söyler.

Tasavvuf gelenekleri bakımından da İmam Rabbâni'nin kayda değer yenilikler getirdiği söylenebilir. Devlet ricali, dost ve talebelerine yazdığı mektuplar, daha hayatta iken bir araya getirilmiştir. Böylece Müceddidîlerde bir “mektubat” geleneği teşekkül etmiştir. Gerçi Cüneyd Bağdadî, Aynülkudat Hemedanî ve Ubeydullah Ahrar gibi kendisinden önceki sûfi büyüklerinden de mektuplar yazanlar olmuştur. Ama bunlar, İmam Rabbâni'nin mektupları gibi tasavvufî hakikatlere dair değildir.

Kendisini “İmam-ı Rabbânî hazretlerinin âşığı” olarak tasvir eden son devir Nakşî şeyhlerinden Abdülhakîm Arvasî, Abdullah Dehlevî'nin “Kur'an-ı kerim ve hadîs-i şeriflerden sonra en faziletli kitap, Celâleddin Rûmî'nin Mesnevî'sidir” sözünü naklettikten sonra, “Evet, velâyet yolunun kemallerini bildiren kitapların en üstünü Mesnevî'dir. Hem velâyet ve hem de nübüvvet yollarının kemallerini ve inceliklerini bildirmekte ise, İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbât'ının eşi yoktur” demiştir.

İmam Rabbâni hazretleri, ayrıca Nakşibendîlerde ilk defa yazılı irşad icâzeti verme geleneğini de başlatmıştır. O zamana kadar icazetler, sözlü ve şahidler huzurunda verilirken, İmam Rabbânî hazretleri, silsile-i aliyyede ismi geçen Hâcegî Emkenegî'nin hiçbir şeyten icâzetli olmadığı dedikodusunu işitince, “İcâzet sözünü yazmaya ne gerek var, Emkenegî'nin büyüklüğü, mutemed bir delildir. Bununla beraber eğer yazarlarsa, kötöleyenlerin dili kesilmiş olur” diyerek halife tayin edeceği kişilere icâzetnâme vermiştir.

İmam Rabbâni hazretlerinin getirdiği yeniliklerden birisi de kendi tasavvufi hallerini öncekiler gibi rumuzlarla değil, tafsilatlı bir şekilde açık anlatmasıdır. Bununla kendi tabiriyle hem Rabbine şükrünü ifa etmeyi; hem de müridlere şevk vermeyi murad etmiştir. Böylece Nakşibendîlikte, tasavvuf yolculuğunun tafsilatlı yazılması geleneğini de başlatmıştır.

Mutasavvıf olsa bile, tecdid faaliyetinin merkezinde fıkıh yer almıştır. Bid'atlere karşı tavrıyla, dinde kimsenin peygamber ile mukayese edilebilecek mevkiye olmadığını vurgulamıştır. Böylece İbni Arabî'nin, Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin bile müceddidliği münakaşa mevzuu iken, İmam Rabbânî hazretlerinin müceddidliği herkesçe umumi kabul görmüştür. Mücadelesi, sonra gelen halefleri ve hatta hükümdarlar tarafından sürdürülmüş; bu hizmetleri sayesinde Hindistan'da İslâmiyet aslî hüviyet ve saflığıyla varlığını devam ettirmiştir. Aynı zamanda bid'atlerden arınmış ve şeriatla kaynaşmış bir tasavvuf telakkisi bütün dünyaya yayılmış; kendisini bu faaliyetleriyle bütün dünya tanımıştır.

Mevzuya Makâmât-ı Ahmediyye kitabından, İmam-ı Rabbânî'nin müceddidliğinin tasvir edildiği şu sözlerle nihayet verelim: Uzaklık denizinde boğulmak üzere olanlar, yakınlık sahiline, onun bir iltifatı ile erişti. Hakikat ve marifet talibleri, karınca gibi etrafına üşüştü. Sultanlar, kumandanlar ve valiler, pervane gibi bu hidayet kaynağının ışığı ile aydınlandı. Huzurunda, talebeye nisan yağmuru gibi gelen feyizlere, yedi kat gökteki melekler gıpta eder oldu. Her tarafta, âlimler ve fâdılar, onun büyüklüğünü, kerametlerini işiterek, vilâyet saçan kapısının eşğine yüz sürmek

için acele ettiler. İnsanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran teveccühleri ve nazarları bereketi ile huzura, nura ve hiç uğraşmadan müşâhedeye ve çile çıkarmadan, tevhide kavuştular. Vahdet denizine dalmadan, ehâdiyyet deryasında yok olmaları, hiç zahmetsiz hâsil oldu. Kesrette vahdetin müşâhededesi, muhabbet cezbeleri ile gönül marifetleri, küçük bir iltifatlarının semeresi oldu. Ahrâriyye nisbeti yeniden kuvvetlendi. Hatta onun bereketli gayretleri ile bütün dünyaya yayıldı. O zamana kadar bilinen sülûk ve cezbenin ötesinde, başka nisbetler ele geçti. Ondan önce gelenlerin, iftar etmeden oruç tutmaları, kırk gün çile çekmeleri, aç ve susuz durmaları, insanlardan uzaklaşmaları, onun huzurunda yetişenler için, özenilecek bir şey olmaktan çıktı. Amellerde ve ibâdetlerde itidal üzere olmak, dua ve tâatlerde sünnete tam yapışmak, onların yerini aldı. Yıllarca riyâzet çekmekle ele geçebilenler, onun bereket ve teveccühü ile hemen hâsil oluyordu. Mübârek zâtı, Allahü teâlânın büyük nimeti ve Resûlünün vekili oldu. Nihayetsiz yolların rehberliği ona verildi. İkinci bin yıllarının müceddidi oldu. Böylece, kıyamete kadar, her kime feyz ve bereket gelse, onun vasıtası ile gelir. Yeni yeni ilimleri, duyulmayan marifetleri, kimsenin haber vermediği sırları ve kimsenin kavuşamadığı garib keşifleri ile yeni bir yol açtığı güneş gibi meydandadır.

İmam Rabbânî hazretlerinin müceddid sıfatıyla getirdiği yeniliklerden her biri ayrı bir tebliğin mevzuu olduğu için bununla iktifa ediyorum. Beni dinlediğiniz için teşekkür eder; Müceddid-i Elf-i Sâni hazretlerini de rahmet ve minnetle anarım.

Tebliğin Hülâsası:

Hazret-i Peygamber, bir hadîs-i şerîfinde, “Her yüz senede bir müceddid gelir. Bu dini kuvvetlendirir”. Din genişlemez; ama hâdiseler çoğalır. Zamanla zuhur eden ve gelişen hâdiselere İslâmiyet’i tatbik etmek, büyük hizmettir ve bu hizmet müceddidler tarafından yerine getirilmiştir. Hicrî XI. ve milâdî XVI. asır Hindistan âlimlerinden İmam-ı Rabbânî Şeyh Ahmed Serhendî, siyâsî ve sosyal bakımdan hayli karışık bir zeminde, Müslümanlığın zayıf düştüğü bir zamanda, kelâm ve fıkıh ilmindeki mütâlaalarıyla, bilhassa tasavvufdaki hizmetleriyle müceddid vasfına lâyık görülmüştür. Hatta zamanının önde gelen âlimlerinden Abdülhakîm Siyalkutî tarafından müceddid-i elf-i sâni (ikinci bir yılın müceddidi) olarak tavsif edilmiştir. İmam Rabbânî’nin kendi ifadeleriyle, dünyanın manevî karanlıklara gömüldüğü zamanlarda, hemen her bin yılda nasıl ulûlâzım bir peygamber gönderildi ise, Resulullah’ın nurlarının karardığı bininci yılda da hadîs-i şerifte Beni İsrail peygamberlerine benzetilen İslâm âlimlerinden de bunların yerini tutmak üzere tam marifet sahibi, âlim ve ârif zâtlar gönderilmiştir. İşte İmam Rabbânî’nin, bu sıfatı hakkıyla taşıdığı görülmektedir. O’nun bildirdiği yeni marifetleri, feyizleri, önceki velilerden hiçbiri bildirmemiş; tasavvufun hakikatlerine dair bu derin mevzulardan daha evvel kimse bahsetmemiştir. O’nun şaşılacak ilimlerine,

Zât-i İlâhî'ye ait marifetlerinden, temiz ahlâk ve hâllerinden, mevâcid, tecelliler ve zuhurları bildiren söz ve yazılarından bu iyi anlaşılmaktadır. Bilhassa zaman içinde türlü şekillere sokulan vahdet-i vücûdun mânâsını ortaya koyması, bu vasfının en mühim eserlerinden biri olmuştur.